

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۸۲ / ۵ / ۳

مرکز اطلاعات مدرن علمی ایران
تهیه درازک

دانشگاه شهید باهنر کرمان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
بخش علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه
کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی

موضوع تحقیق:

مطالعه آموزه‌های سیاسی در کتابهای درسی دوره ابتدایی

نگارش:

بنفشه افهمی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمود غفوری

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر امید علی احمدی

۴۹.۱۳

بهار ۱۳۸۱

(ب)

بسمه تعالی

این پایان نامه

۱۳۸۲ / ۱۵ / ۳۰

به عنوان یکی از شرایط احراز درجه کارشناسی ارشد

به

بخش علوم اجتماعی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچ گونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

امضاء

نام و نام خانوادگی

دانشجو:

بنفشه افهمی

استاد راهنما:

دکتر محمود غفوری

استاد مشاور:

دکتر امید علی احمدی

داور ۱:

دکتر جهانگیر جهانگیری

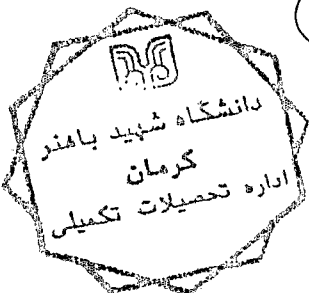
داور ۲:

دکتر یدا... جوادی

داور ۳:

حق چاپ محفوظ و مخصوص به مولف است

(ج)

تقدیر به:

پیشکشی است به آستان پدر و مادر بزرگوارم، دو فرشته ای که همچون ستارگانی درخشان، چراغ شبهای تنهایی و ناامیدی ام بوده اند.

و به:

همسر گرامی ام که همواره حامی و مشوق من در امر تحصیل بوده است. به پاس زحمات بی دریغش.

تشکر و قدر دانی:

در وهله اول از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر محمود غفوری که راهنمایی من را در این رساله بر عهده داشتند و همواره مرا شرمنده عنایات خود کردند، صمیمانه تشکر و قدر دانی می کنم.

همچنین از استاد گرامی ام جناب آقای دکتر امید علی احمدی که مشاورت مرا در این رساله بر عهده داشتند و با راهنمایی های ارزنده خود در کلیه مراحل این پژوهش من را مورد لطف و عنایات خویش قرار دادند، نهایت سپاس و امتنان را دارم.

همچنین از استاد گرانقدرم جناب آقای سعید شریعتی که ساعات زیادی را در محضرشان کسب فیض نمودم و با راهنمایی های ارزنده خود راهگشای بسیاری از مشکلاتم در این تحقیق بودند، هم صمیمانه تشکر و قدر دانی می کنم.

در آخر جا دارد از همسر عزیزم که همواره مشوق من در امر تحصیل بوده و با زحمات بی شائبه خود من را در انجام هر چه بهتر و سریعتر این رساله یاری نمودند، هم تشکر و قدر دانی کنم.

چکیده:

برای اینکه شخص، قادر به زندگی اجتماعی و سیاسی باشد، لازم است تا به طریقی دیدگاهی نسبتاً وسیع در مورد سیاست و مکانیسمهای زندگی سیاسی - اجتماعی کسب نماید. فرایندی که از آن طریق، فرد بتواند آگاهی های سیاسی را به منظور وارد شدن به زندگی اجتماعی - سیاسی کسب نماید، «جامعه‌پذیری سیاسی» نام نهاده‌اند.

جامعه‌پذیری سیاسی بویژه در دوران کودکی از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا مهمترین جوانب شخصیت سیاسی، در سالهای کودکی بدست می‌آید و آنچه که کودک در سالهای اولیه می‌آموزد، سالیان سال با او باقی می‌ماند و رفتار سیاسی آتی او را شکل می‌دهد.

عوامل متعددی در فرایند جامعه‌پذیری سیاسی شهروندان، ایفای نقش می‌کنند، که مهم‌ترین آن کتب درسی می‌باشند. کتابهای درسی ابزار بسیار مهمی در ارایه فرهنگ سیاسی و ارزشها و هنجارهای حاکم بر یک جامعه محسوب می‌گردند، و از این طریق، بسیاری از دانشها (اطلاعات)، نگرشها و رفتارهای سیاسی به کودکان آموزش داده می‌شود. بنابراین بررسی محتوای حقیقی و پیامهای واقعی این کتب، حائز اهمیت خاصی می‌باشد. پرسش آغازین این پژوهش نیز بر این اساس شکل گرفت:

طی فرایند جامعه‌پذیری سیاسی، چه آموزه‌ها، مضامین و پیامهای سیاسی‌ای، از طریق کتب درسی، به کودکان دوره ابتدایی آموزش داده می‌شود؟

در پژوهش حاضر، آموزه‌ها، مضامین و پیامهای سیاسی کتب درسی با آزمون متغیرهایی چند، در قالب دانشها، نگرشها و رفتارهای سیاسی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اطلاعات مورد نظر، بوسیله پرسشنامه معکوس و از طریق تکنیک تحلیل محتوای ۱۴ عنوان کتاب درسی سال تحصیلی ۸۱ - ۱۳۸۰، گردآوری شده است. لازم به ذکر است واحد تحلیل این پژوهش، درسها و نیز نقشهای اول سیاسی می‌باشد.

یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که، دانشها، و نگرشهای سیاسی در تعداد دروس بیشتری مورد آموزش قرار گرفته‌اند و نسبت به آموزش رفتارهای سیاسی و بطور خاص فعالیت‌های مشارکتی سیاسی، در کتابهای درسی، توجه کمتری مبذول شده است. بطور کلی با افزایش پایه تحصیلی از اول به پنجم، بر تعداد دروس و حجم مطالب سیاسی هم افزوده شده است.

نقشهای اول سیاسی را عمدتاً چهره‌های مذهبی و نیز سیاسی مشهور در عرصه سیاست و اکثراً افراد متعلق به طبقه فرمانروایان و نخبگان سیاسی، ایفا کرده‌اند. این در حالی است که در بیشتر موارد، مردان ایفاگر نقش اول سیاسی می‌باشند.

در اکثر دروس سیاسی، ارزشها و هنجارهای سیاسی - اسلامی‌ای، همچون: فداکاری، حفظ انسجام و وحدت و... مورد آموزش قرار گرفته‌اند.

همچنین در بیشتر دروس سیاسی، جهتگیری نسبت به آموزش مطالب و مسائل مختلف سیاسی و نیز به نقشهای اول سیاسی، از هر سه نوع (شناختی، عاطفی و ارزیابانه) بوده است.

پیشگفتار:

هر نظامی به منظور حفظ حیات و تداوم خویش، نیازمند به نیروی پشتیبانی جامعه است. نظام سیاسی جهت تضمین ثبات و استواری خود، باید ارزشها و هنجارهای موردپسند خویش را به آحاد جامعه آموزش داده و از طریق وابستگی‌های روانی، وفاداری‌های ملی را در اعضای خود، ایجاد نماید.

فرایند انجام این مهم، توسط جامعه‌پذیری سیاسی امکانپذیر است. بدین وسیله فرهنگ سیاسی یک جامعه، به اعضای آن انتقال می‌یابد و آنها را با ارزشها و ضد ارزشها، آشنا می‌سازد. با جامعه‌پذیر شدن افراد به لحاظ سیاسی، آنان با کلیه مسائل سیاسی آشنا شده و سرانجام رفتاری که بر اساس این آگاهی‌ها در آینده‌ای نه چندان دور از آنان سر می‌زند، زمینه ثبات یا دگرگونی نظام سیاسی را فراهم می‌آورد.

توجه به این مهم بود که از مدتها قبل ذهن محقق را به خود مشغول داشته و زمینه شکل‌گیری و انجام پژوهش را فراهم آورد. در آغاز این راه مسائل و مشکلات زیادی وجود داشت؛ که بی‌گمان اگر راهنمایی و مشاورتهای اساتید و صاحب‌نظران امر نبود، انجام آن ممکن نمی‌شد. بنابراین جا دارد که از کلیه کسانی که به هر نوعی اینجانب را در انجام این کار تحقیقی یاری نمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی بعمل آورم. در وهله اول از استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر محمود غفوری که راهنمایی مرا در این پژوهش برعهده داشتند و با وجود مشغله بسیار، همواره اینجانب را مورد لطف و عنایت خویش قرار دادند، صمیمانه تشکر می‌کنم. امید آنکه در کلیه مراحل زندگیشان موفق و پیروز باشند. همچنین از استاد گرانقدر، جناب آقای دکتر امید علی احمدی که مشاورت مرادراین رساله برعهده داشتند و بسیار فراتر از یک استاد مشاور، در کلیه مراحل پژوهش، راهنمایی‌ام نمودند، کمال تشکر و امتنان را دارم. بدون شک اگر راهنمایی‌های ارزنده ایشان نبود، خود را در انجام این کار توانا نمی‌دیدم. از خداوند متعال توفیق روز افزون ایشان را خواستارم.

از استادان معظم؛ شادروان دکتر احمد حامد مقدم رأفتی، دکتر غلامرضا صدیق اورعی، دکترهما زنجبی زاده، دکتر نوغانی و دکتر نعمت‌الله موسی‌پور و همچنین از استاد بزرگوارم، جناب آقای سعید شریعتی که ساعات بسیار زیادی را در محضرشان کسب فیض کردم و دلسوزانه در کلیه مراحل تحقیق به من مدد رسانیدند و با راهنمایی های ارزنده خویش، راهگشای بسیاری از مشکلاتم بودند، از صمیم قلب سپاسگزاری می‌کنم. آرزوی موفقیت و بهروزی برای یکایک آن بزرگواران دارم.

از تمامی مسئولان، دست‌اندرکاران و پژوهشگران محترم پژوهشکده اقبال جهاد دانشگاهی مشهد، آقایان محمد افروغی، قنادزاده، حسن هاجری، مجید حیدری چروده، فضائی، بابایی، قاضی زاده و سرکارخانم مژگان عظیمی و ... که هر کدام به نوعی مرا در انجام این پژوهش یاری نمودند، نهایت تشکر و امتنان را دارم.

همچنین لازم می‌دانم از سرکار خانم عرفانی که زحمت ویرایش متن را بر عهده گرفتند و نیز از دوستان بزرگوارم خانمها، آزاده مهبود، زهره جباری، فاطمه صراف‌زاده، زهرا لاوی، فضا، پورخاک، طاهره سلطانی، رودابه حداد علوی و همچنین کلیه دوستان خوب کارشناسی ارشدم در کرمان، که هر یک به گونه‌ای مرا شرمنده عنایات خویش فرمودند، تشکر و سپاسگزاری می‌کنم. از تمامی این عزیزان منت دارم و برابری یکایک آنها در اثر کلیه مراحل زندگیشان، آرزوی توفیق و سرافرازی می‌کنم.

در آخر جا دارد که از زحمات ریاست پژوهشکده تعلیم و تربیت کرمان، جناب آقای شریفی و نیز سرکار خانم پور جعفری هم که زمینه حمایت مالی این پژوهش را فراهم آوردند، سپاسگزاری نمایم.

فصل اول: کلیات تحقیق

.....	مقدمه	۱-۲
.....	۱۰۱ بیان مسأله	۳-۷
.....	۱۰۱۰۱ طرح پرسش آغازین	۷
.....	۱۰۱۰۲ تعریف برخی اصطلاحات بکار رفته در عنوان پژوهش (پرسش آغازین)	۷
.....	۱۰۱۰۳ تحدید موضوع تحقیق	۷-۸
.....	۱۰۲ اهداف تحقیق	۸-۱۰
.....	۱۰۲۰۱ هدف کلی	۸
.....	۱۰۲۰۲ اهداف خاص	۸-۱۰
.....	الف) دانش سیاسی	۹
.....	ب) نگرش سیاسی	۹
.....	ج) رفتار سیاسی	۱۰
.....	۱۰۲۰۳ اهداف بنیادی	۱۰
.....	۱۰۳ ضرورت موضوع تحقیق	۱۰-۱۳
.....	۱۰۴ اهمیت موضوع تحقیق	۱۳-۱۴
.....	پی نوشت‌های فصل اول	۱۵-۱۶

فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق و مبانی بینشی پژوهش

.....	۲۰۱ مروری بر ادبیات تحقیق	۱۷
.....	۲۰۱۰۱ نگاهی گذرا به مفهوم تاریخچه جامعه پذیری سیاسی	۱۷-۱۹
.....	۲۰۱۰۲ عوامل مؤثر در جامعه پذیری سیاسی	۱۹-۲۵
.....	الف) عوامل اولیه	۲۰-۲۱

- (ب) عوامل ثانویه ۲۲- ۲۵
- ۲۵-۲۷ اشکال جامعه پذیری سیاسی ۰۲۰۱۰۳
- ۲۷- ۲۹ وقفه ها در فراگرد جامعه پذیری سیاسی ۰۲۰۱۰۴
- ۲۹-۳۰ کارکردهای جامعه پذیری سیاسی ۰۲۰۱۰۵
- ۳۰- ۵۱ مبانی بینشی پژوهش ۰۲۰۲
- ۳۳-۴۳ دانش سیاسی (Political knowledge) ۰۲۰۲۰۱
- ۴۴- ۴۵ نگرش سیاسی (Political Attitude) ۰۲۰۲۰۲
- ۴۵-۴۶ رفتار سیاسی (Political behaviour) ۰۲۰۲۰۳
- ۴۶- ۵۱ مروری بر منابع موجود و تحقیقات پیشین ۰۲۰۲
- ۵۲-۵۵ طرح پیش بینی های نظری ۰۲۰۴
- ۵۲-۵۴ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های دانش سیاسی ۰۲۰۴۰۱
- ۵۴-۵۵ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های نگرش سیاسی ۰۲۰۴۰۲
- ۵۵ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های رفتار سیاسی ۰۲۰۴۰۳
- ۵۵- ۵۸ ارایه چهار چوب نظری تحقیق ۰۲۰۵
- ۵۹ مدل تحلیلی ۰۲۰۶
- ۶۰-۶۵ طرح سئوالات اساسی پژوهش بر اساس چهار چوب نظری تحقیق ۰۲۰۷
- ۶۶- ۶۸ پی نوشت های فصل دوم ۰۲۰۸

فصل سوم: مبانی روشی تحقیق

- ۶۹ نوع تجربه علمی .. ۰۳۰۱
- ۶۹- ۸۹ تعریف عملیاتی متغیرها ۰۳۰۲
- ۶۹-۷۴ تعریف عملیاتی متغیرهای عمومی تحقیق ۰۳۰۲۰۱
- ۷۴-۸۹ تعریف عملیاتی متغیرهای اخذ شده از مبانی بینش پژوهش ۰۳۰۲۰۲
- ۹۰- ۹۲ اعتبار و روایی تحقیق ۰۳۰۳

- ۰۳۰۳۰۱ اعتبار تحقیق ۹۰
- الف) اعتبار محتوا (Face validity) ۹۰
- ب) اعتبار سازه‌ای (Constrait validity) ۹۰
- ۰۳۰۳۰۲ روایی (پایایی) تحقیق ۹۱-۹۲
- ۰۳۰۴ جامعه آماری ۹۳
- ۰۳۰۵ واحد تحلیل ۹۳
- ۰۳۰۶ ابزار جمع آوری اطلاعات ۹۳-۹۴
- ۰۳۰۷ محدودیت های تحقیق ۹۴
- پی نوشت های فصل سوم ۹۵
- فصل چهارم: یافته‌های تحقیق**
- ۰۴۰۱ ارایه یافته‌های پژوهش بر اساس توصیف کلی از نحوه آموزش مطالب و آموزه‌های سیاسی در کتابهای درسی دوره ابتدایی ۹۶-۱۱۹
- ۰۴۰۲ ارایه یافته‌های پژوهش بر اساس آموزه‌های مربوط به دانش، نگرش و رفتار سیاسی ۱۲۰-۱۹۸
- پی نوشت های فصل چهارم ۱۹۹
- فصل پنجم: نتیجه گیری کلی و پیشنهادها**
- ۰۵۰۱ نتیجه گیری بر اساس یافته های حاصل از اهداف پژوهش ۱۹۳-۱۹۸
- ۰۵۰۱۰۱ دانشهای سیاسی ۱۹۳-۱۹۶
- ۰۵۰۱۰۲ نگرشهای سیاسی ۱۹۶-۱۹۷
- ۰۵۰۱۰۳ رفتارهای سیاسی ۱۹۷-۱۹۸
- ۰۵۰۲ نتیجه گیری کلی بر اساس مقایسه برخی از متغیرهای مستقل حاصل از آزمون با واحد درس و نقش سیاسی ۱۹۸-۲۰۸
- ۰۵۰۳ نتیجه گیری کلی بر اساس پیش بینی های نظری ۲۰۸-۲۱۰

- ۵۰۳۰۱ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های دانش سیاسی.....۲۰۸-۲۰۹
- ۵۰۳۰۲ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های نگرش سیاسی.....۲۱۰
- ۵۰۳۰۳ پیش بینی های نظری مرتبط با آموزه های رفتار سیاسی.....۲۱۰
- ۷۰۵۰۴ مقایسه برخی از نتایج تجربی تحقیق با نظریات پیشین (بحث و گفتگو).....۲۱۱-۲۱۴
- ۰۵۰۵ ارایه پیشنهادها.....۲۱۴-۲۱۶
- پی نوشت های فصل پنجم ۲۱۷
- فهرست منابع فارسی ۲۱۸-۲۲۰
- فهرست منابع لاتین.....۲۲۱-۲۲۲

پیوستها

- تاریخچه مختصری پیرامون آموزش و پرورش سیاسی در ایران.....۲۲۳-۲۲۵
- پرسشنامه معکوس شماره ۱ (واحد درس).....۲۲۶-۲۲۸
- پرسشنامه معکوس شماره ۲ (واحد نقش).....۲۲۹-۲۳۱
- نمونه ای از آموزه های سیاسی در کتابهای درسی دوره ابتدایی.....۲۳۲-۲۳۴

فهرست جداول حاصل از آزمون متغیرهای عمومی تحقیق صفحه

- جدول شماره (۱): توزیع فراوانی درسهای سیاسی به تفکیک پایه‌های تحصیلی ۹۷
- جدول شماره (۲): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی به تفکیک پایه‌های تحصیلی ۹۸
- جدول شماره (۳): توزیع فراوانی درسهای سیاسی به تفکیک کتابهای درسی ۹۹
- جدول شماره (۴): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی به تفکیک کتابهای درسی ۱۰۰
- جدول شماره (۵): توزیع فراوانی درسهای بر حسب مساحت ۱۰۱
- جدول شماره (۶): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب حجم مطالب ۱۰۲
- جدول شماره (۷): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب تعداد سطرهای متن ۱۰۳
- جدول شماره (۸): توزیع مجموع مساحت و حجم مطالب دروس سیاسی به تفکیک پایه‌های تحصیلی ۱۰۴
- جدول شماره (۹): توزیع مجموع مساحت و حجم مطالب دروس سیاسی به تفکیک کتابهای درسی ۱۰۵
- جدول شماره (۱۰): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب دوره تاریخی مورد بحث ۱۰۶
- جدول شماره (۱۱): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی بر حسب دوره تاریخی ایفای نقش ۱۰۷
- جدول شماره (۱۲): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب نحوه ارایه مضامین و آموزه‌های سیاسی ۱۰۸
- جدول شماره (۱۳): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب نحوه ارایه مضامین و آموزه‌های سیاسی و نوع کتاب درسی ۱۰۹
- جدول شماره (۱۴): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب پایه تحصیلی و نحوه ارایه مضامین و آموزه‌های سیاسی ۱۱۰
- جدول شماره (۱۵): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب داشتن یا نداشتن تصاویر سیاسی ۱۱۱
- جدول شماره (۱۶): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب نوع اشاره به مطالب و مضامین سیاسی ۱۱۲

- جدول شماره (۱۷): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب نوع جنسیت افراد در تصاویر سیاسی ۱۱۳
- جدول شماره (۱۸): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی بر حسب داشتن یا نداشتن تصویر..... ۱۱۴
- جدول شماره (۱۹): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی بر حسب رنگ تصاویر ۱۱۵
- جدول شماره (۲۰): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی بر حسب مساحت تصویر ۱۱۶
- جدول شماره (۲۱): توزیع فراوانی نقشهای اول سیاسی بر حسب نوع اسامی ۱۱۷
- جدول شماره (۲۲): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب نوع فعالیتهای سیاسی..... ۱۱۸
- جدول شماره (۲۳): توزیع فراوانی درسهای سیاسی بر حسب مکان وقوع فعالیتهای سیاسی ۱۱۹